

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків
Одеський археологічний музей
Національної академії наук України
Відділ археології Північно-Західного Причорномор'я
Інституту археології Національної академії наук України
Державний архів Одеської області
Грецький фонд культури (Одеса)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XI

Одеса
ОНУ
2016

УДК 9(4-11)"632/1789"
ББК 63.3(4,5)2/5
С773

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 5 від 17 лютого 2016 р.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XI / Голов. ред. І. В. Немченко. –
Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
2016. – 610 с.

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XI читань пам'яті професора П. Й. Каришківського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 11–13 березня 2016 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

Рецензенти:

Бруяко І. В. – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
Довгополова О. А. – д.ф.н., професор кафедри філософії природничих факультетів ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

Немченко І. В. – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
Дьомін О. Б. – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
Дзиговський О. М. – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова;
Кушнір В. Г. – д.і.н., декан історичного факультету ОНУ імені І. І. Мечникова;
Луговий О. М. – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
Булатович С. А. – к.і.н., доцент;
Охотніков С. Б. – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
Руссов М. Д. – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи (Кишинів, Молдова);
Самойлова Т. Л. – к.і.н., зав. Відділом археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАНУ;
Сминтина О. В. – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України ОНУ імені І. І. Мечникова;
Сорочан С. Б. – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

ISBN 978-617-689-159-8

© Колектив авторів, 2016

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016

С. В. Головка (Ульяновка)

НОВЕ ТРИПІЛЬСЬКЕ ПОСЕЛЕННЯ РАНЬОГО ПЕРІОДУ МЕЧИСЛАВКА

Дане поселення знаходиться на правому березі невеликої ріки Маяки, між селами Мечиславка (Ульяновський рн., Кіровоградська обл.) та зал.ст. Таужня, з правої сторони яру, довжиною приблизно 600 м, розташованого перпендикулярно до ріки.

Першу інформацію про наявність в даному місці поселення ми отримали від місцевого жителя С.В. Колоса, який його виявив випадково під час сільськогосподарських робіт у 2014 р. Очевидно його і слід вважати першовідкривачем даного трипільського поселення. Назву поселення отримало від назви села Мечиславка, на полях якого воно знаходиться.

Дві спроби восени 2014 р. дослідити дане поселення закінчились невдачею, поле було засіяне озиминою. Починаючи із серпня 2015 р. по листопад включно нами були здійснені ще чотири експедиції, які дозволили зібрати достатню кількість підйомного матеріалу для опису.

Поселення займає площу не більше 4 га, в окремих місцях спостерігаються значні скупчення обмазки, закам'янілої вохри, каолінових конкрецій. На протилежній стороні яру глиби виораної білої глини. Знайдені шматки тальку, чотири невеликі відшліфовані кварцити, кров'яник. Періодично зустрічаються фрагменти кераміки черняхівської культури.

Кам'яне знаряддя представлено двома кулеподібними розтирачками, одна із яких розколена. Виготовлені вони із різних гірських порід.

У нашому розпорядженні є фрагменти кременевого матеріалу. Це нуклеус, відщепи, скребки (рис. 1, згори). Цікавий кременевий наконечник від дротика (можливо ніж), розмірами 58×19 мм. Він різнокольоровий, вигнутий, очевидно такий колір та форма появились при сильному випалі під час спалення жител. Нами знайдені також два наконечники від стріл різної форми довжиною 36 та 24 мм кожний із медово-жовтого та темно-жовтого кременя.

Останній, біфасіально оброблений, витягнутої трикутної форми, біль характерний для поселень періоду ВІІ.

Значно ширше представлені фрагменти кераміки. Було знайдено 108 частинок посуду. Відношення орнаментованої кераміки до знайденої загальної кількості складає 64%. Колір фрагментів змінюється від світло-жовтого та помаранчевого до теракотового. Значна кількість кераміки сірих тонів, зустрічається димна кераміка, є декілька зразків перепалених фрагментів, колір яких визначити неможливо.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Знайдено два зразка димної, лощеної кераміки. У трьох зразках кераміки у лініях збереглись залишки білої пасти, на п'яти фрагментах сліди нанесеного ангобу червоного кольору.

Досить різне гончарне тісто та товщина зразків кераміки. Фрагменти господарського посуду мають товщину від 14 мм, найменша товщина орнаментованої кераміки складає 3-4 мм, середні значення товщини стінок 5-10 мм, кількість таких фрагментів найбільша. Випал кераміки господарського призначення дещо слабкий.

Домішками до глини найчастіше є пісок та шамот. Є значна кількість фрагментів із включеннями кварциту, розміри окремих частинок якого складають 8 мм. В текстурі кухонної та столової кераміки не рідко зустрічається кварцовий пісок. Декілька фрагментів кераміки мали органічні добавки. Зустрічається незначна кількість фрагментів із добавками мушлі.

Знайдено один фрагмент із наліпом та один фрагмент ручки.

Орнаментування фрагментів різноманітне. Це гребінцевий, досить мілкий, та ямковий орнаменти (рис. 2). Значна група фрагментів орнаментована заглибленими лініями (рис. 3-4). Більшість із останніх глибокі та широкі, ширина окремих із них досягає 6 мм. На іншій, не меншій групі, прослідковуються композиційні мотиви. Будуються вони головним чином за допомогою заглиблених ліній, які доповнюються ямковим орнаментом, насічками, деякі із них глибокі та продовгуваті, довжина окремих насічок становить 12-3 мм, глибина 1,5 мм.

Пластика представлена двома фрагментами статуеток. Одна із них, світло-жовтого кремового кольору, ліва частинка сидячої, зі зведеними ногами, підкреслено стеатопігійної жіночої фігурки. На ній частково збереглось орнаментування, виконане за допомогою двох глибоких ліній. Вони прокреслені паралельно тулубу від грудей, біля стегон під прямим кутом продовжуються в зону бікіні статуетки. Композиція доповнюється двома короткими прокресленими лініями.

Гончарна глина якісна, із незначними добавками піску та кварциту. На зломі видно невеликі пустоти – залишки від органічних добавок.

Другий фрагмент – нижня частина стоячої статуетки. Форма конусоподібна, нерозділена, низ заокруглений, із діаметром 12 мм. Максимальний поперечний розріз має форму витягнутого еліпса, дещо приплюсненого з однієї сторони, розмірами 28 на 17 мм. Фрагмент має темний колір, частково перепалений.

Домішки до глини – пісок, органіка, мушля, незначна кількість дрібного кварцу. З обох боків є по шість коротких та глибоких насічок, які з'єднані між собою вигнутими вниз прокресленими лініями.

Серед підйомного матеріалу є дві мідні речі – фрагмент серпа, можливо ножа, та проколка (рис. 1, знизу). Проколка має довжину 25 мм, в поперечному перерізі трикутна, з максимальною шириною сторони 5,2 мм. Навершя проколки утворене розплесканою та загнутою частиною самої проколки.

Фрагмент серпа має довжину 48 мм, ширину 16 мм. У поперечному розрізі витягнутий клин із максимальною товщиною 3,8 мм та скошеним під кутом верхом. Має тильну сторону. На лицевій стороні по верхньому краю проходить вузька, випукла окантовка. На тілі фрагменту видно невелику раковину з максимальною шириною 3 мм, що проходить через всю товщину ножа.

Таким чином, аналіз виявлених на поселенні Мечиславка артефактів дає підставу віднести дане поселення до періоду АІІ та зробити припущення, що поселення Мечиславка належить до фінальної фази згаданого етапу.

Д. С. Гордієнко (Київ)

АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ КРИМУ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ВОЛОДИМИРА СІЧИНСЬКОГО

В історії українського мистецтвознавства особливе місце належить Володимиру Січинському (1894–1962), який упродовж десятків років знайомив світову громадськість з історією українського мистецтва, в чому заслуга вченого велетенська¹. Загалом його перу належить понад п'ять сотень наукових і публіцистичних праць, виданих в Україні, Польщі, Чехословаччині, Німеччині, Сполучених Штатах Америки, Канаді, Аргентині та багатьох інших країнах світу². Окрім того, В. Січинський є автором численних графічних творів та архітектурних проєктів.

На сьогодні ім'я В. Січинського широко представлено в українській гуманітаристиці. Вперше в незалежну Україну ім'я вченого повернулося з перевиданням його знакової праці «Чужинці про Україну» видавництвами «Світ» у Львові 1991 р. та «Довіра» в Києві 1992 р.³ Цією працею «Січинський заслужував би на признание як визначний науковець-дослідник та пропагатор українського імени, хоч би написав тільки цей твір»⁴, — наголошував його перший біограф І. Кейван.

З того часу В. Січинському присвячено десятки статей, дисертаційні дослідження⁵, кілька конференцій⁶ та низка монографій⁷, в яких розкрито різноманітні аспекти його життя і творчості⁸. Однак питання кримознавчого доробку вченого і на сьогодні залишається не